

Barabás István

A Székely Útkereső az egyetemes magyar művelődéstörténet része

Tovább — a megtalált úton

Amikor Beke Sándor 1990 áprilisában gondolt egy nagyot és *Székely Útkereső* cím alatt beindította irodalmi és művelődési havi folyóiratát, a romániai magyar sajtó berkeiben sokan fejcsóválva megmosolyogták. Kétkedők első reagálása a címre vonatkozó kérdés volt: már ismét milyen utat keresnek ezek a székelyek? Az anyagiak ennél nagyobb veszéllyel riasztottak: 1990 tavaszának zűrzavarában a papír, nyomda napról napra rohamosan drágult, a lapterjesztés teljes anarchiába fulladt, az addig lapuló, szélsőséges román sovén-nacionalizmus nyílt támadást indított a jogaiért síkra szálló magyar kisebbség ellen, és akkor ilyen körülmények között a *Székely Útkereső* kicsiny, törekeny gályája meg tud-e küzdeni a piacgazdaság és a politika bős hullámaival? A válasz szívmengető: SIKERÜLT! Beke Sándor és maroknyi csapata — amelyből Csire Gabriella, gyermekirodalmunk kiemelkedő személyisége, Kozma Mária, ismert prózaírónk, és Róth András Lajos, történész maradt mindvégig mellette — folyóiratként tíz éven át tudott felszínen maradni a viharban. Ami nem jelenti, hogy tíz év után meghalt volna: 1999-ben olyan furfangos módon szűnt meg, hogy ma is él és virul tovább: átlényegült a *Székely Útkereső Kiadványok* népszerű kiadvány- és könyvsorozatává. Az utolsó lapszámban Beke Sándor főszerkesztő búcsúcíkke újra fölteszi az induláskor elhangzott kérdést: *milyen út keresésére vállalkoztunk? Válasza: a sok gazdasági nehézséggel küszködő világban méltó helytállásra és itthonmaradásra biztattunk.*

Átlapoztam a tíz év kollekcóját, hogy olvasói minőségemben magam is választ keressek a kérdésre: hogyan, milyen szerkesztői elvekkkel, ötletekkel keresték a megmaradás útját, és ami a legfontosabb, megtalálták-e azt? A szerkesztők helyett beszéljen a „termés”.

A politika ólálkodása

A *Székely Útkereső* színre lépésének jelentőségét csak abban az esetben tudjuk méltányolni és sikerét indokolni, ha tartalmát a korabeli romániai valóság függvényében vizsgáljuk. Hogy ezzel mit akarok mondani, jobban megértik azok az olvasók, akik átérték a diktatúra utolsó éveinek féktelen románosítási politikáját, könyörtelen cenzúráját. Ami jelentette többek között, hogy a sajtóban tilos volt a magyar helységnevek használata, hogy tilos volt leírni olyan szavakat, mint Erdély, Székelyföld, Barcaság, Bukovina, csángó, tilalom alatt volt Kós Károlytól Sütő Andrásig egész sor írónk, nem beszélve mindazokról, akik elmentek az országból. A magyar és a székely himnusz idézése, éneklése törvénybe ütköző, irredenta merényletnek számított, magyar tannyelvű oktatás már csak román iskolák megtúrt tagozataként létezhetett. Úgy tűnt tehát, hogy a társadalom nemzeti homogenizálásának a diktatortól meghirdetett műve sikerrel jár, mígnem az 1989-es decemberi fordulat meghozta nemzettudatunk újjászületését is. A robbanásszerű folyamatban egyházaink, az iskola és érdekképviseleteink mellett elévülhetetlen érdemeket szerzett sajtónk is. Hogy miképpen tette, ezt tükrözi a *Székely Útkereső* tíz évfolyama is. Az olvasó — és majd az utókor — döntheti el, a szerkesztőség milyen mértékben élt az új lehetőségekkel.

Ha mindezen körülmények összefüggésében olvassuk a *Székely Útkereső* évfolyamait, mindenekelőtt azt állapíthatjuk meg, hogy első számától kezdve bátran és felelősségtudattal közölt olyan olvasnivalót, amely 1989 előtt törvénybe ütköző tabunak számított, amennyiben a módszeres elrománosítás sikerét késleltethette volna. Ha ilyen szempontból vizsgáljuk a szerkesztői koncepciót, túlzás nélkül állapíthatjuk meg, hogy az első lapszámok valósággal sokkolták olvasótáborát, a szó pozitív értelmében. A „hosszú tél után” váratlanul beköszöntött tavasz érzetét keltette az olvasóban, hogy a szerkesztőség tálcán kínálja számára az addig tiltott „veszélyes” verseket, valamint tanulmányokat a székelyek, csángók múltjáról, a Szent Koronáról, szemelvényeket olyan, addig tiltott íróktól, mint Nyirő József, Cseres Tibor (a bácskai vérengzésről), de erre alább még visszatérek, elvégre a *Székely Útkereső* fő pázmája mindvégig az irodalom—művelődés—művészet maradt. Ami nem jelenti, hogy kiátkozta volna hasábjairól a politikát, közéletet, de szerencsére csak módjával élt vele. Vessünk egy pillantást erre is, habár mai szemmel olvasva, a politika olyannak tűnik a *Székely Útkereső*-ben, mint templomi zenében a cimbalom. A negatív véglet már az első számban mellbe vágja a szegény olvasót, ma pedig kész gyermekbetegségnek hat: a 4. oldalt a

székelyudvarhelyi szakszervezetek szövetségének megalakulásáról szóló, örvendetes híradás tölti ki oly módon, ahogy azt az új testület főreferense a szerkesztőség rendelkezésére bocsátotta. Valamivel tűrhetőbben politizál dr. Vofkori László tanár: *Lesz-e Udvarhely megye?* cím alatt jobb ügyszó méltó lokálpatrióta hévvel sorakoztatja fel érveit, hogy bizonyítsa: Udvarhely megye újraalakítását gazdasági, történelmi, demográfiai, etnikai, jogi, közigazgatási, társadalmi és turisztikai szempontok igazolják. Nyolc szempont! — csoda, hogy mégsem született újjá, hogy 130 ezer lakosával az amúgy is kicsi Hargitából két minimegye tűnjön fel az ország térképén, és „az ezredfordulóra (tehát 2000-ig!) funkcióképes kisváros-hálózat alakuljon ki” — ahogy ezt Vofkori László Székelyudvarhelyen megálmodta.

A politizálásnak szerencsésebb lehetőségével élt Kardalus János és Asztalos Ferenc. Kardalus János 1991 decemberében írott felmérése bemutatja, hogyan festett Hargita megye iskolahálózata 1989 előtt, mikor félezer „misszionárius” árasztotta el a katedrákat, és 41 ezer magyar gyermek tanult román osztályokban — ezzel a riasztó előzménnyel biztat a szerző helytállásra az új körülmények között, hogy az iskola vállalja nemzeti identitásmegőrző hivatását. Asztalos Ferenc udvarhelyszéki tanfelügyelő hasonló szellemben taglalja az anyanyelvű oktatás feladatait az új körülmények között. Felfedezhetünk azonban olyan írásokat is, amelyek egy irodalmi lap profiljához jobban igazodnak. Ilyen például Fodor Sándor glosszája Beke György rossz emlékű egri beszédéről (1991/5–6.). Fodor Sándor fölidézi, hogy kolozsvári barátságuk idején figyelmeztette Bekét, ne kövesse némely elődök példáját, akik Budapestre kitelepedve, hátrafelé köpködnek. Sajnos Beke György mégis pont ezt a bűnt követi el: tört gerincűeknek minősítette az itthon maradt magyar értelmiséget. Ezt Fodor Sándor, aki máig hű maradt szülőföldjéhez, nem bocsájtja meg neki, amint azt sem, hogy Budapesten homlokegyenest az ellenkezőjét hirdeti annak, amit Bukarestben, majd Kolozsváron írogatott. A témakörbe vág Cseke Péter szép esszéje is (1991/5–6.): Jancsó Béla emlékét idézi fel, figyelmeztetve máig időszerű tanítására, amelyet pályatársa, Debreczeni László Cseke Péter kérdésére válaszolva így foglal össze: „Az eredendő emberi gyarlóságok nem írhatók sem az erdélyi sors, sem a kisebbségi helyzet számlájára. Semmi esetre sem tartozik a végzetszerű következmények közé az, ami magából az *emberi természetből* jön, ami mindenütt ugyanaz: a kicsinyesség, gonoszság, irigység, ostobaság, szűklátókörűség, hatalmaskodás; érdek-közösségek, klikkek haladásellenes magatartása, közellenes pusztító tevékenysége stb.” — mintha Jancsó Béla és Debreczeni László 2007-ig látta volna előre bajainkat!

A *Székely Útkereső* „testhezálló” politizálására Beke Sándor nyújt példát már az 1990/1-es számban: *A szavak vérpadán* című, megrázó erejű versében Sütő Andrásért imádkozik abból az alkalomból, hogy a marosvásárhelyi fekete március okozta sebei miatt még mindig veszélyben az élete.

Az irodalom is segített

A felvállalt útkeresésben legfőképpen az irodalom segítette a szerkesztőséget, ez teszi ki a lapszámok terjedelmének nagyobb felét. Ilyen vonatkozásban legnagyobb érdeme — ahogy fentebb már utaltam rá —, hogy első számától kezdve az utolsóig tapasztalható a tudatos törekvés: bevinni a köztudatba a magyar irodalomnak azt a kincsházát, amely 1989-ig tiltott gyümölcs volt, így az ifjabb nemzedékek legfennebb a családi házban találkozhattak vele, már ha ott léteztek ilyen könyvek. Babits Mihály: *Erdély*, Reményik Sándor: *Az Ige*, József Attila: *Karácsony*, Kányádi Sándor: *Könyvjelző* stb. — ki gondolta volna 1989-ben, hogy ilyen gyűjtő hatású verseket egyszer még szabadon olvashatunk és iskolai ünnepélyeken elhangzanak?

Külön érdeme a lap főszerkesztőjének, hogy már első számától kezdve beindította *Magnető* rovatát, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy lehetőséget kínáljon olvasóinak felfedezni a kommunista diktatúrában kiátkozott íróinkat, elsőnek Nyíró Józsefet, de sorra került Tamási Áron, Kós Károly, Sütő András is.

Teljesítményszámba megy a szerkesztőségnek az a következetes törekvése is, hogy egy-egy számban külön oldalakat szenteljen kortárs szerzők bemutatására személyes vallomásaikkal és írásaikkal, mintegy életközébe hozva őket az olvasó számára. Így válik kedves ismerőssé Lendvay Éva, Csire Gabriella, Kozma Mária, Nagy Olga, Cseke Gábor stb. Időközben a *Székegy Útkereső* új tehetségeket is elindított a pályán, ahogy tette Nagy Irén csíkszentdomokosi tanárnővel (1993/4–5–6.). Azelőtt nem ismertük, de ettől kezdve szívünkbe zártuk, mert például *Téli hasonlat* című versében ilyen tömény lírával lepi meg olvasóit: „Hópelyhek fúlnak / halkan a vízbe, / eltűnnek, mint az / illatok, / tört szárnyal hullnak / az álmok mélyre, / magasról, mint a / csillagok.”

A lap elévülhetetlen érdeme, hogy elsőnek nyújtott tág teret olyan íróknak, akik nem szegődtek el a múlt rendszer propagandagépezetébe, ezért, ha nem is tiltottak, de tehetségük ellenére mellőzöttek voltak. Közéjük tartozik Ráduly János, aki tíz év alatt költőként, kritikusként, néprajzusként van jelen, ugyanígy Nagy Olga, akinek önéletréséből a *Székegy Útkereső* elsőként közölt bő részletet, továbbá Marton Lili, Bán Péter, Lendvay Éva, Ábrahám János, Veress Dániel stb.

Irodalomtörténetünk is gazdagodott a *Székegy Útkereső* hasábjain, gondolok itt Csire Gabriellára. A bukaresti Akadémiai Könyvtárban felkutatta a regáti magyar gyermekek számára Brăilán szerkesztett *Gyertyafény* című lapot, így bukkant rá Benedek Eleknek egy 1923 májusában Torró Miklós főszerkesztőhöz intézett levelére, és közzé is teszi (1994/1–2–3.), *A Megváltó* című versével együtt, amelyet elküldött a *Cimbora* brăilai testvérlapjának.

A szókimondó irodalomkritikára szolgált példát Széki Barnabás cikke (1999/1–4.). Simon Attila *Áttila* című verseskönyvének meghökkentő sületlenség-

gei kapcsán megállapítja, hogy az ilyen „árut” a művelődési minisztériumok támogatása helyett az egészségügynek kellene jóváhagynia. Nem bizonyul szelédobb ítélezőnek Kozma Mária sem. Interjújában (1994/4–5–6.) nemcsak írói, hanem könyvszerkesztői (Pallas-Akadémia, Csíkszereda) minőségében is pásztázza a hazai magyar irodalmi valóságot, hogy kimondjon azóta is érvényes igazságokat, mint például: „Elemmezhetem vég nélkül a profi, amatőr, dilettáns közötti különbséget. Úgyis az fog történni, hogy akinek pénze van, az saját költségén megjelenteti művét, ettől nem lesz sem író, sem költő, de a maga részéről évekre biztosítja a karácsonyi ajándékot szerettei számára. Mindezen a tanulságon is elgondolkozom néha, hogy ne felejtsem el: az igazi profi nem a maga vagy a mások véleménye miatt az, hanem azért is igaz-valódi, mert szakmai magabiztosság jellemzi, nem fél sem a nálánál »kisebbektől«, sem a »nagyobbaktól«, szakmájának titkait megosztja másokkal.”

Történelmünk újrafelfedezése

Megmaradásuk útkeresésében törvényszerű fejlemény volt, hogy a szerkesztőség már 1990-ben éljen azzal az új, kedvező lehetőséggel is, hogy teret szenteljen a magyar történelemnek és néprajznak. Erdélyi viszonylatban úttörő volt a Szent Koronáról és Szent Istvánról, illetve Csíksomlyóról, a magyar vallásról, egyházi zenénkről közölt tanulmányaival, ismertetőivel. Újra felfedezte az azelőtt szintén tiltott csángó témát (Ferenczi Géza, Szócs János, Tankó Gyula). Kár, hogy a szerkesztőség kezdetben épp az új ízek mámorában figyelmen kívül hagyta a józan ítélőképességet, és helyet adott a délibábos áltudománynak is, mint például a hun-székely eredetmesének. Szerencsére idejében feleszmélt, hogy a szabadság nem jelenti a szubkultúra elszabadítását is; mintha bűnét akarná levezekelni, 1991/3-as számától kezdve helyet adott egy szaktekintélynek: Ferenczi István *Gondolatok a székelyek korai történetéről* című cikksorozata éveken át oszlatta a mondvacsinált vérmagyar elméletek ködét. Tudományos érvekkel mutatta ki többek között, hogy a hun-székely származás, Csaba királyfi legendája a hiedelmek világába tartozik, amennyiben egyetlen hiteles bizonyíték sem támasztja alá. Más kérdés, hogy Ferenczi István mélyen szántó tanulmánya milyen hatással volt a közvéleményre. Bizonyítja, hogy 2006-ban egyetemi diplomával bíró csíkszéki értelmiségek gyűjtést indítottak Attila szobrának felállítására. Velük szemben, a józan történelemszemlélet ügyét szolgálják Hubbes Éva, Bertényi Iván, Róth András Lajos, Fülöp Lajos írásai is.

A diktatúra utolsó éveiben a nemzettudat ápolásának „bűnébe” esett a magyar néprajz is, ezért a párt sürgősen tilalom alá helyezte. Ez magyarázza, hogy a *Székely Útkereső* első számától kezdve ebben a témakörben is a „jóvátétel” hívének bizonyult. És milyen színvonalon! — fémmjelzik olyan szerzők, mint Nagy Olga, Keszeg Vilmos, Barabás László, Zsigmond Győző, Kardalus János, P. Buzogány

Árpád, István Lajos, Ráduly János. Hasonló okokból ide sorolhatjuk a nyelvészeti, nyelvapoló cikkeket, tanulmányokat is, e téren Murádin László, Komoróczy György, Lőrincz József jeleskedett. A helytörténeti műfajban kiemelkedőt nyújtott Vofkori György (villamosítás, vasútépítés Székelyudvarhelyen).

Befejezésül egy szubjektív vallomás. A *Székely Útkereső* kollekciónak böngészve elszorult a szívem, mikor minduntalan olyan munkatársak bukkantak fel a sárguló oldalakból, akikről ma már csak múlt időben beszélhetünk. Elment ugyanis közülünk Balogh Edgár, Benkő András, Marton Lili, Kardalus János, Bán Péter, Veress Dániel, Ábrahám János, Papp Attila, Fábíán Imre, Tóth István, Sütő András, legutóbb pedig Nagy Olga. Elmentek, de tovább élnek, nemcsak könyveikben, hanem a *Székely Útkereső*ben is. Ha ezt is beleszámítjuk az „egyenlegbe”, nyugodt szívvel mondhatjuk: e fórum az egyetemes magyar művelődéstörténet részévé vált, megtalálta tehát azt az utat, amelyet tíz éven át nemzete iránti felelősségtudattal keresett.

4.
szám

SZÉKELY ÚTKERESŐ

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT • MEGJELNIK SZÉKELYUDVARHELYEN • III. ÉVFOLYAM • 1992 •

↳ Tankó Gyula: SZENT LÁSZLÓ A GYIMESIEK TUDATÁBAN ÉS LEGENDÁIBAN ↳ Ferenczi István: GONDOLATOK A SZÉKELYEK KORAI TÖRTÉNETÉRŐL ↳ Horpácsi Sándor: A SATÁN FATTYA ↳ Nagy Zoltán Mihály: AZÓN A TÉLEN ↳ Ferenczi Géza: A HETFALUSI CSÁNGÓKRÓL ↳ Bakay Kornél: A MAGYAR SZENT AGORVA VEDELMEBEN ↳ Benkő András: ZENETÖRTÉNETÜNK ↳ Nagy Olga: HAMU PIPÓKE IGAZSÁGA ↳ Szőcs János: A MOLDAVI CSÁNGÓ MAGYAROKRÓL ↳ Babits Mihály, Beké Sándor, Nagy Irén, Pataki István, Juhász Ferenc VERSEI ↳

Babits Mihály

ERDÉLY

Rólád álmodtam, Erdély,
kamasz koromban, Erdély,
messziről süvegeltek
hegyek és fejedelmek.
S ki voltál könyvem, Erdély,
csaregyém, Erdély,
lettél ifjonti házam
és tanuló lakódom.
Három nagy éveg, Erdély,
laktam földedet, Erdély,
ettem kurtós kalácsot
s a terád pogácsot!
Imertem szíved, Erdély,
tündérszín díszed, Erdély,
úveg egéd metélő
csúcsaid gépmint élte.
Most versbe szállok, Erdély,
az ébő hírre, Erdély,
hogy varázsod határát
sörömpök el nem állják.
Óreg pillóta, Erdély,
ül így a gépbe, Erdély,
méggeszter ifjusága
tájjam szállni vágyva...

Gy. Szébo Béla: KALVARIA

A Székely Útkereső levelesládájából

I.

Közzéteszi: Beke Sándor

„Székely Útkereső szerkesztősége”

1989-ben Közép-Kelet-Európában kitört az a rendszerváltó, embert és eszmét változtató „forradalom”, korfordulót hozó megmozdulás, mely az európai ember szabadságára szomjazó hajnalát hozta magával.

E változások rendjét követte a Budvár alatti székely anyaváros, Székelyudvarhely is, ahol az ország többi településéhez hasonlóan itt is addig ismeretlen, de rátermett és szakértő emberek csaptak egyből az asztal közepére és lettek a város, a szűkebb pátria, sőt a Kárpát-medence elismert vállalkozóivá.

E sorok írója is itt élte meg a változást, a Küküllő parti Székely Athénban, a székely szellem annyiszor megidézett „fővárosában”.

És akkor munkához láttam én is, én, aki addig számtalanszor szerettem volna hazaköltözni a Cenk alatti szülővárosba, Brassóba, hogy a barcasági és az erdélyi magyar olvasó szívéhez nőtt lapjánál, a *Brassói Lapok*nál folytassam pályafutásomat. De nem így történt... A kilencvenes évek elején a székelyföldi sajtó- és kiadói lehetőségek helyzetfelmérése után költői és közírói pennám mellé szegődtem a bennem lakozó szervezőkészséget, az apai ágról örökölt vállalkozói szellemet, és 1990. március végén Székelyudvarhelyen megalapítottam a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóiratot, melynek első számát már a következő hónapban, áprilisban sikerült az erdélyi sajtópiac asztalára tennem és — az anyagi nehézségek ellenére — 10 évig működtetnem.

(...) Szokatlan most e nyomtatásban közzétett ritka „műfaj”, de meggyőződésem szerint amennyire ma már szokatlan, annyira értékes és maradandó élményt jelenthet az olvasónak, de a sajtó- és irodalomtörténet számára is.

Levelek... kézzel írt vagy gépelt levelek... Tudományos kutatók, egyetemi tanárok, írók és költők, újságírók és közírók gyöngybetűkkel írt vagy nehezen olvasható, de kibetűzhető levelei, a levelek keletkezésének titokzatos világában az utolsó évezred utolsó századának utolsó évtizedében papírra vetett — az üzleti
